

The Modal Markers “dabe” and “daba” in Mukriyani Kurdish

Zanko Radnia¹ Gholamhossein Karimi Doostan

1. Ph.D. Candidate of Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: zanko.radnia@ut.ac.ir

2. Corresponding author, Professor of Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: gh5karimi@ut.ac.ir

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
4, December, 2025

In Revised Form:
5, January, 2026

Accepted:
10, February, 2026

Published Online:
15, March, 2026

Keywords:
Mukriyani Kurdish,
deontic modality,
epistemic modality,
speech time, event
time, modal time

Abstract

Modality is a semantic category which allows the speakers of a language to express their viewpoints on linguistic propositions and talk about the possibility and necessity of potential events. The present article attempts to investigate the interaction between tense and modality in Mukriyani Kurdish. Mukriyani is a subdialect of Sorani Kurdish which is spoken in some of the Kurdish-speaking cities in Iran such as Mahabad, Bukan, Sardasht, Piranshahr, Naqadeh, Oshnavieh, Miandoab, and Shahin Dezh. In Mukriyani, two words which are frequently employed by speakers as a means of expressing modality are “dabe” and “daba”. They belong to the verbal category and are the equivalents of “bajad” and “bajesti” in Persian. These modal verbs convey strong necessity (in terms of modal force) and thus are used to express deontic and epistemic modal flavors. The current research indicates that the difference between these two modal verbs lies in the grammatical category of tense, such that “dabe” is marked for the present and “daba” for the past. The results of this paper point to the fact that tense plays an integral role and exercises an important influence on the modules of syntax and semantics. In the domain of syntax, the tense of the modal verb determines the tense of the main verb. Otherwise phrased, the [present] feature of “dabe” dictates the main verb to appear in the present tense as well. In the same fashion, the [past] feature of “daba” causes the main verb to appear in the past tense. In the semantic domain, grammatical tense is instrumental in rendering the modal interpretation of these verbs. More specifically, our findings indicate that “daba” can only be used in order to express deontic modality in the past, whereas “dabe” can be utilized in order to express deontic modality in the present or future as well as epistemic modality. In this context, grammatical aspect is the underlying element which lends us support in distinguishing between the deontic and epistemic interpretations. If “dabe” is accompanied by the perfect aspect, the interpretation is going to be epistemic, but if aspect is lacking in the sentence, the interpretation is going to be deontic.

Cite this The Author(s): Radnia, Z., Karimi Doostan, Gh. (2025-2026): The modal markers “dabe” and “daba” in Mukriyani Kurdish. Journal of Language Researches, No. 2, Vol.16 , Serial No. 31, Autumn & Winter - (187-214). <https://doi.org/10.22059/jolr.2026.407488.666948>

Publisher: University of Tehran Press.

© Author(s) retain the copyright. Zanko Radnia, Gholamhossein Karimi Doostan

DOI: <https://doi.org/10.22059/jolr.2026.407488.666948>

1. Introduction

Speakers of a language are endowed with the ability to express their judgments concerning the necessity and possibility of the eventuality of linguistic propositions. This prominent feature of the language faculty is referred to as modality. In the broadest sense of the term, modality is a semantic category which is related to the concepts of necessity and possibility. One of the fundamental questions in the study of modality pertains to the linguistic tools that different languages utilize to express modality and the manner through which they represent the necessity and possibility of linguistic propositions. Cross-linguistic evidence points to the observation that languages have a wide range of tools at their disposal, such as the use of prefixes, verbs, adjectives, adverbs, and etc to express modal meanings.

Our aim in this article is to examine the ways whereby Mukriyani Kurdish expresses modality and the linguistic elements it takes account of for this purpose. Specifically, we will direct our attention to the modal verbs “dabe” and “daba”, which happen to be the equivalents of “bajad” in Persian and are thus used to express strong necessity in terms of modal force. In this vein, we will attempt to discuss some major aspects of these modal elements. As a first approximation, we intend to show the underlying structural difference between these verbs, uncover the modal flavors that they are able to express, i.e. deontic versus epistemic interpretation, and explore their role in laying out the syntactic structure of the clause. Adding to these desiderata, it falls within the purview of this paper to examine the relationship between modality and tense and shed further light on how the modals “dabe” and “daba” can affect the temporal representation of events.

2. Materials and Methods

The current research paper has a descriptive-analytic orientation. The data stem from the colloquial register of Mukriyani Kurdish as reflected in the authors’ intuition of the language as well as relevant resources on Kurdish grammar such as Blau (2000), Thackston (2006), and Öpengin (2016), which we will use as a benchmark in order to evaluate the main arguments of this paper. Subjecting our data to a fine-grained syntactic and semantic analysis casts severe doubt on these authors’ analysis of the structures under discussion and calls for a serious reanalysis of this topic in Kurdish.

3. Discussions and Conclusions

The words “dabe” and “daba” are used to convey deontic and epistemic modality. Given the fact that they belong to the syntactic category of verb, they can thus be designated as modal verbs. The crucial point about these verbs is that they contain grammatical tense. To be more precise, “dabe” is marked for the present tense, whereas “daba” is marked for the past tense. This linguistic observation has important consequences for the domains of syntax and semantics.

In the realm of syntax, the tense of the modal verb is essential in determining the tense of the main verb. In particular, due to the fact that “dabe” carries the [present] feature, the verb following it has to be marked for [present] as well. On a parallel with this, since “daba” is marked for the [past] feature, the verb following it has to be marked for [past] as well. Based on this observation, one can claim that there is an agreement relationship between the modal verb and the main verb in terms of the grammatical category of tense and the uninterpretable tense feature on the main verb is checked and deleted by its interpretable counterpart on the modal verb. The same reasoning applies to the category of mood. In all contexts where these modal verbs appear, the main verb is obligated to be expressed in the subjunctive mood. This pattern

clearly shows that there exists a close interconnection between mood and modality with respect to these modal markers.

In the field of semantics, tense plays an integral role in the modal interpretation of these linguistic elements. The modal marker “daba” is solely restricted to expressing deontic modality in the past. It cannot be utilized to express epistemic modality because this type of modality is restricted to contexts in which the modal time and the speech time are simultaneous. The [past] feature on this verb acts as an obstacle and does not allow the time of the modal evaluation to be concomitant with the time of speech. For that reason, the expression of epistemic modality does not fall within the purview of this modal verb. On the other hand, “dabe” can be used as a means of expressing epistemic modality. The reason for this is tied to its [present] feature, which makes it possible for it to situate the modal time concomitant with the speech time. In addition to functioning as an epistemic modal marker, it can also be used to express deontic modality for the present and the future. In this vein, grammatical aspect is the component which helps us distinguish between the deontic and epistemic readings of this verb. When it is used with the perfective aspect, it renders an epistemic reading. On the other hand, if it appears with no aspect whatsoever, it will receive a deontic interpretation. The findings of this research indicate that “dabe” and “daba” have significant effects on sentence structure, display an interesting symmetry between the modules of syntax and semantics, and create a logical relationship between these two domains of study.

وجه‌نماهای "dabe" و "daba" در کردی مکریانی

زانکو رادنیآ، غلامحسین کریمی‌دوستان^۲

zanko.radnia@ut.ac.ir

gh5karimi@ut.ac.ir

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه:
۲. نویسنده مسئول، استاد زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

وجهیت مقوله‌ای معنایی است که به گویشوران یک زبان اجازه می‌دهد تا به بیان موضع و دیدگاه خود نسبت به گزاره‌های زبانی مبادرت ورزیده و درباره الزام و امکان وقوع گزاره‌ها صحبت کنند. هدف جستار حاضر بررسی وجهیت و تعامل آن با زمان دستوری در کردی مکریانی است. کردی مکریانی گونه‌ای از کردی سورانی است که در برخی از شهرهای کردنشین ایران از جمله مهاباد، بوکان، سردشت، پیرانشهر، نرده، اشنویه، میاندوآب و شاهین‌دژ صحبت می‌شود. در کردی مکریانی دو واژه‌ای که برای بیان وجهیت به طور فراوان مورد استفاده قرار می‌گیرند عبارتند از: "dabe" و "daba". این واژه‌ها به مقوله دستوری فعل تعلق دارند و معادل «باید» یا «بایستی» در فارسی هستند. افعال وجهی مورد بحث الزام قوی را نشان داده و از این طریق برای بیان وجهیت تکلیفی و معرفتی به کار می‌روند. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تمایز میان این وجه‌نماها در مقوله زمان دستوری نهفته است، به گونه‌ای که "dabe" دارای زمان دستوری حال و "daba" دارای زمان دستوری گذشته است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که عنصر زمان دستوری در این افعال نقش فعالی دارد و روی هر دو پیمانه نحو و معناشناسی تأثیر می‌گذارد. در قلمروی نحو، مشخصه زمان دستوری فعل وجهی در تعیین زمان دستوری فعل اصلی تأثیرگذار است. داده‌های پژوهش نشان می‌دهند که با توجه به اینکه "dabe" مشخصه [حال] دارد، فعلی که بعد از آن در جمله نمود پیدا می‌کند حتماً باید دارای مشخصه [حال] باشد. از طرف دیگر، فعل وجهی "daba" به زعم اینکه مشخصه [گذشته] دارد باعث می‌شود که فعل اصلی نیز با زمان دستوری گذشته در جمله نمود پیدا کند. در قلمروی معناشناسی، مشخصه زمان دستوری در تعیین خوانش وجهیت، یعنی وجهیت تکلیفی و یا معرفتی، نقش مهمی ایفا می‌کند. به طور مشخص، نتایج پژوهش بیانگر آن هستند که از وجه‌نمای "daba" فقط می‌توان برای بیان وجهیت تکلیفی در گذشته استفاده کرد در حالیکه وجه‌نمای "dabe" برای بیان وجهیت تکلیفی در وقت حال و آینده و همچنین وجهیت معرفتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این راستا، عنصری که در تمایز میان خوانش تکلیفی و معرفتی این فعل ما را یاری می‌دهد نمود دستوری است، به گونه‌ای اگر وجه‌نمای "dabe" با نمود کامل همراه شود، خوانش وجهیت معرفتی است و اگر بدون حضور عنصر نمود مورد استفاده قرار گیرد، خوانش وجهیت تکلیفی خواهد بود.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۱۳

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۱۰/۱۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۱/۲۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۲/۲۵

واژه‌های کلیدی:

کردی مکریانی، وجهیت تکلیفی، وجهیت معرفتی، وقت گفتار، وقت رویداد، وقت وجهیت

۱. مقدمه

اهل زبان توانایی آن را دارند تا با استفاده از ابزارها و عناصر زبانی متفاوت موضع و نقطه‌نظر خود را در رابطه با گزاره‌های زبانی بیان کرده و درباره مفاهیمی همچون الزام^۱ و یا امکان^۲ وقوع یک گزاره^۳ ابراز نظر کنند. به این پدیده وجهیت گفته می‌شود. وجهیت یک مقوله معنایی است که الزام و یا امکان یک گزاره زبانی را توسط گوینده نشان می‌دهد. شایان ذکر است که زبان‌شناسان تعاریف متفاوتی از وجهیت ارائه داده‌اند. برای مثال، از دیدگاه پالمر^۴ (۲۰۰۱)، وجهیت چگونگی توصیف یک رویداد را نشان می‌دهد. پورتنر^۵ (۲۰۰۹) وجهیت را پدیده‌ای زبانی می‌داند که به موجب آن دستور زبان به فرد اجازه می‌دهد تا درباره موقعیت‌هایی سخن بگوید که لزوماً واقعیت ندارند. کراتزر^۶ (۱۹۹۱: ۲۰۱۲) نیز در تعریفی خیلی اجمالی بیان می‌کند که وجهیت با مفاهیم الزام و امکان گره خورده است. در هر صورت، از مجموعه این تعاریف می‌توان استنباط کرد که وجهیت مقوله‌ای معنایی است که به گویشوران یک زبان اجازه می‌دهد تا به بیان موضع و دیدگاه خود نسبت به گزاره‌های زبانی مبادرت ورزند. لازم است اشاره کرد که علیرغم اینکه وجهیت وجود و ماهیت مستقلی را به عنوان یک مقوله معنایی در زبان‌شناسی به خود اختصاص داده است، در عین حال رابطه نزدیکی با مفاهیم دیگری همچون وجه^۷، نمود^۸ و زمان دستوری^۹ دارد. معمولاً این مفاهیم به دلیل انسجام معنایی و ادغام صرفی مکررشان با هم دسته‌بندی می‌شوند (زاگونا^{۱۰}، ۲۰۱۳). رابطه نزدیک و تنگاتنگ میان این مقوله‌های دستوری و معنایی باعث شده که در خیلی از موارد با همدیگر مورد بررسی قرار گیرند و تحقیق درباره آنها به صورت مجزا و مستقل چالش بزرگی را برای زبان‌شناسان ایجاد کند.

در معناشناسی، طبقه‌بندی‌های مختلفی از وجهیت و نظام‌های وجهی ارائه شده است. یکی از دسته‌بندی‌هایی که خیلی رایج است و در عمده منابع مربوط به وجهیت به چشم می‌خورد تقسیم این مقوله معنایی به دو نوع وجهیت ریشه‌ای^{۱۱} و معرفتی^{۱۲} می‌باشد. وجهیت ریشه‌ای به توانایی، اجازه و اجبار فرد برای اعمال و یا ایجاد تغییر در امور اطلاق می‌شود (طالقانی، ۲۰۰۸) و دارای دو

1. necessity
2. possibility
3. proposition
4. Palmer
5. Portner
6. Kratzer
7. mood
8. aspect
9. tense
10. Zagona
11. root modality
12. epistemic modality

نوع تکلیفی^۱ و پویا^۲ است. در وجهیت تکلیفی شرایط تعیین‌کننده خارج از دسترس فرد بوده و از یک عامل خارجی سرچشمه می‌گیرد (پالمر، ۲۰۰۱). به همین دلیل این نوع وجهیت با مفاهیم اجازه^۳ و اجبار^۴ در ارتباط است. در وجهیت پویا شرایط تعیین‌کننده درونی بوده (پالمر، ۲۰۰۱) و در دسترس و اختیار فرد هستند. به همین جهت این نوع وجهیت با مفهوم توانایی^۵ گره خورده است. از طرف دیگر، وجهیت معرفتی وضعیت و نقطه‌نظر گوینده را نسبت به ارزش صدق یا کذب یک گزاره بیان می‌کند (آبراهام^۶، ۲۰۲۰؛ پالمر، ۲۰۰۱) و نشان‌دهنده استنباط گوینده از یک وضعیت در جهان خارج است. به عبارت دیگر، در وجهیت معرفتی گوینده با مشاهده وضعیت امور در جهان خارج استنباط خود را درباره یک رخداد بیان می‌کند که می‌تواند ارزش صدق یا کذب داشته باشد. برای درک بهتر انواع وجهیت و تمایز میان آنها، به نمونه‌های زیر توجه کنید:

(۱) الف. سارا باید جهت قبول شدن در آزمون کنکور بیشتر تلاش کند.
 ب. سارا می‌تواند جهت قبول شدن در آزمون کنکور بیشتر تلاش کند.
 پ. بر اساس نتیجه اعلام‌شده، بر این باور هستم که سارا باید نسبت به بچه‌های دیگر بیشتر تلاش کرده باشد.

جمله‌های بالا به ترتیب وجهیت تکلیفی، پویا و معرفتی را بیان می‌کنند. جمله (الف) با مفهوم اجبار در ارتباط است و نمونه‌ای از وجهیت تکلیفی به شمار می‌رود زیرا شرایط بیرون (برای مثال قبول شدن در یک دانشگاه خوب) مستلزم آن هستند که سارا در مسیر درس خواندن بیشتر تقلا کند. در جمله (ب) با وجهیت پویا مواجه هستیم، زیرا فعل «توانستن» توانایی و پتانسیل درونی فرد را برای انجام کاری نشان می‌دهد و شرایط تعیین‌کننده در دسترس و اختیار فرد هستند، به این دلیل که تصمیم گرفتن جهت تلاش بیشتر در اراده آن شخص نهفته است. جمله‌های (الف) و (ب) هر دو بیانگر وجهیت ریشه‌ای هستند. مثال (پ) وجهیت معرفتی را نشان می‌دهد. در این موقعیت، نتیجه آزمون کنکور اعلام شده و سارا نسبت به بقیه عملکرد بهتری داشته است. بر این اساس، گوینده (مثلاً دوست صمیمی سارا) استنباط می‌کند که با توجه به عملکرد خویش، سارا نسبت به افراد دیگر تلاش بیشتری به خرج داده است. از آنجا که گوینده معرفت و قضاوت خود را نسبت به رویدادی در جهان خارج بیان می‌کند، می‌توان ادعا کرد که این جمله نمونه‌ای از وجهیت معرفتی به شمار می‌رود. در جملات (الف) و (ب) الزام و توانایی قبول شدن در آزمون کنکور به فاعل جمله، یعنی سارا، نسبت داده شده است. اما در جمله (پ)،

1. deontic modality
2. dynamic modality
3. permission
4. obligation
5. ability
6. Abraham

در قسمت «سارا باید نسبت به بچه‌های دیگر بیشتر تلاش کرده باشد» قضاوت و استباط مورد بحث به گوینده (یعنی دوست سارا) ارجاع دارد و نه به سارا، که نقش فاعل جمله را ایفا می‌کند. به همین دلیل، زبان‌شناسان بر این باور هستند که وجهیت ریشه‌ای فاعل محور^۱ بوده در حالیکه وجهیت معرفتی گوینده محور^۲ است (آبراهام، ۲۰۲۰).

از پرسش‌های مهم و اساسی در مطالعه وجهیت این است که زبانهای مختلف از چه ابزارهایی برای بیان وجهیت استفاده می‌کنند و الزام و امکان گزاره‌های زبانی را به چه صورت بازنمایی می‌کنند. کراتزر (۱۹۹۱) اشاره می‌کند که زبانی مثل انگلیسی از مقولات دستوری متفاوتی از جمله افعال کمکی وجهی (مانند *can* و *must*)، صفت‌ها (*impossible*) و همچنین قیدها (*possibly*) برای بیان وجهیت کمک می‌گیرد. هدف ما در این مقاله این است که بررسی کنیم کردی مکرانی چه راه‌هایی را برای بیان وجهیت به کار می‌برد و از چه عناصر زبانی برای این کار استفاده می‌کند. به طور مشخص، تمرکز ما روی افعال وجهی "dabe" و "daba" خواهد بود. این افعال معادل همان «باید» در زبان فارسی هستند و برای بیان الزام قوی^۳ مورد استفاده قرار می‌گیرند. تلاش ما این است که نشان دهیم تفاوت این دو فعل در چه مقوله‌ای نهفته است، هر یک از آنها برای بیان کدام گونه از وجهیت استفاده می‌شود و اینکه می‌تواند چه تأثیری بر ساخت نحوی جمله و تعبیر معنایی آن اعمال کنند. از همه مهمتر، قصد داریم که رابطه میان وجهیت و وقت^۴ را بررسی کنیم و نشان دهیم که وجه‌نماهای "dabe" و "daba" چه تأثیری بر بازنمایی زمانی رویدادها داشته و رابطه آنها با گونه‌های مختلف مفهوم وقت به چه صورت است.

۲. پیشینه پژوهش

مطالعات مربوط به وجهیت در کردی بسیار محدود و انگشت‌شمار هستند. از این میان می‌توان به کارهای مرادی (۱۳۹۱) و نقشبندی (۱۳۹۴) اشاره کرد، که سعی کرده‌اند به بررسی این مقوله معنایی در دو گویش مختلف بپردازند.

مرادی (۱۳۹۱) تعامل وجه و وجهیت را در کردی سورانی بررسی کرده و تحلیلی نحوی و معنایی از آن به دست داده است. او برای تحلیل داده‌های خود از آرای پالمرو و کراتزر استفاده کرده و مدعی است که کردی سورانی نیز، مثل زبان‌های دیگر، دارای وجهیت‌های اصلی یعنی معرفتی، گواه‌نمایی^۵، تکلیفی و پویا می‌باشد. علاوه بر آن، او اشاره می‌کند که شاید این عناصر وجهی دارای معانی مختلف وجهی باشند، اما معنای ویژه‌ای که هر کدام از آنها در جمله دارند، بدون بافتی که جمله در آن بیان شده است، قابل تشخیص نیست. در این راستا، مرادی از آرای

1. subject-oriented
2. speaker-oriented
3. strong necessity
4. time
5. evidentiality

کراتر برای اثبات ادعای خود کمک می‌گیرد تا بتواند نقش بافت را در خوانش وجهیت نشان دهد. او در کنار این مباحث به بررسی رابطه وجهیت و مفهوم رده‌شناختی محقق^۱/نامحقق^۲ از دیدگاه پالمر می‌پردازد و نشان می‌دهد که همانطور که پالمر ادعا می‌کند، وجه اخباری^۳ با وجه محقق و وجه التزامی^۴ با وجه نامحقق در ارتباط است.

از طرف دیگر، نقشبندی (۱۳۹۴) به مطالعه و تحقیق درباره وجهیت در هورامی پرداخته و آن را با بهره‌گیری از رویکردی رده‌شناختی مورد بررسی قرار داده است. او ویژگی‌های صرفی-نحوی و کارکردهای متنوع افعال وجهی بکار رفته را در گویش هورامی از منظر رده‌شناختی بررسی کرده و سعی کرده است تا با بهره‌گیری از آرای زبان‌شناسانی همچون پالمر به یک طبقه‌بندی جامع از این افعال دست یابد. افعالی که او مورد مطالعه قرار داده است عبارتند از: «mæljjo» به معنی «بایستن»، «beij» به معنی «شدن، ممکن بودن» و «tawajj» به معنی «توانستن».

این در حالی است که مطالعات بیشتری در باب وجهیت در زبان فارسی صورت گرفته‌اند و به همین دلیل نظام وجهی این زبان در مقایسه با دیگر زبانهای ایرانی بیشتر شناخته شده است (نزگوی کهن و نقشبندی، ۱۳۹۵). از میان آثاری که در این حوزه پدید آمده‌اند می‌توان به کارهای اخلاقی (۱۳۸۶)، رحیمیان (۱۳۸۸)، عموزاده و رضایی (۱۳۸۹)، ایلخانی‌پور (۱۳۹۱، ۱۳۹۵) و طالقانی (۲۰۰۸) اشاره کرد.

اخلاقی (۱۳۸۶) به بررسی مقوله وجهیت و ویژگی‌های نحوی و معنایی افعال وجهی در زبان فارسی مبادرت می‌ورزد. افعالی که او مورد مطالعه قرار می‌دهد عبارتند از: «بایستن»، «شدن» و «توانستن». او معتقد است که برای مطالعه جامع این افعال لازم است که به کاربرد آنها در زبان طبیعی مراجعه کرد. به همین دلیل، اخلاقی پیکره‌ای شامل چهارهزار نمونه از کاربرد این افعال را در قالب چهارهزار جمله آورده است. وی افعال وجهی زبان فارسی را در ارتباط با سه نوع اصلی وجهیت (برداشتی، درخواستی و توانمندی) و دو مرتبه وجهیت (امکان و الزام) از دیدگاه پالمر بررسی می‌کند و معتقد است که مرتبه‌های وجهی امکان و الزام در هر یک از این افعال عمل می‌کنند. به باور اخلاقی، در زبان فارسی مجموعه افعال یکسانی برای بیان دو نوع اصلی وجهیت یعنی وجهیت برداشتی و درخواستی بکار گرفته می‌شوند و همین نکته ارتباط بنیادین این دو نوع نظام وجهی را بیشتر آشکار می‌کند.

1. realis
2. irrealis
3. indicative mood
4. subjunctive mood

رحیمیان (۱۳۸۸) فعل «خواستن» را به سه فعل وجهی «بایستن»، «شدن» و «توانستن» اضافه می‌کند و آن را همراه با بقیه یک فعل وجهی به حساب می‌آورد. او بیان می‌کند که فعل «خواستن»، که تا آن زمان تنها کاربردش در مقام فعل کمکی بیان زمان آینده بوده است، نه تنها یکی از افعال وجهی است، بلکه قوی‌ترین مرتبه وجهیت را در فارسی نشان می‌دهد. در کنار اینکه هر سه نوع وجهیت معرفتی، تکلیفی و پویا به وسیله هر چهار فعل مذکور می‌توانند بیان شوند، او می‌گوید که هر کدام از این افعال، در هر نوع از وجهیت، بیانگر میزان خاصی از مرتبه آن وجهیت هستند.

عموزاده و رضایی (۱۳۸۹) به بررسی پیکره‌بنیاد معانی وجهی مختلف «باید» پرداخته‌اند. پیکره بکار رفته در پژوهش مورد نظر دو فیلمنامه معاصر ایرانی هستند. آنها معتقدند که فعل وجهی «باید» دارای ابعاد معناشناختی پیچیده‌ای است و اذعان می‌کنند که «باید» در فارسی هم برای القای وجهیت گوینده-محور (وجهیت معرفتی) و هم وجهیت کنشگر-محور (وجهیت ریشه‌ای) به کار می‌رود. داده‌های آنها حاکی از آن است که در فارسی کاربرد «باید» برای بیان وجهیت کنشگر-محور دارای بسامد بیشتری نسبت به کاربرد آن برای بیان وجهیت گوینده-محور است. در ادامه، عموزاده و رضایی کاربردهای مختلف «باید» را در چهارچوب نظریه کراتر بررسی می‌کنند و در این راستا نشان می‌دهند که آنچه معنای وجه‌نمایی افعال وجهی را تعیین می‌کند، مؤلفه‌ای است که بر مبنای بافت عمل می‌کند و این بدان معناست که بررسی معنایی وجه‌نمای امری وابسته به بافت بوده و به تنهایی به وسیله معناشناسی واژگانی مقدور نیست.

ایلخانی‌پور (۱۳۹۱) به ویژگی‌های معنایی و نحوی صفات وجهی در فارسی پرداخته و برای تحلیل داده‌های خود از ویژگی‌های ساختوازی و کاربردشناختی استفاده کرده است. او در این راستا توجه خود را به کاربرد صفات وجهی در درون گروه حرف تعریف معطوف کرده و از بررسی آنها در جایگاه محمول و یا عبارات نگرش گزاره‌ای چشم‌پوشی کرده است و علاوه بر آن تعامل عنصر نفی و صفات وجهی را نیز از چهارچوب پژوهش خود کنار می‌گذارد. تحلیل ایلخانی‌پور از وجهیت هم در چهارچوب معناشناسی و هم در چهارچوب نحو صورت می‌گیرد و در تلاش است تا برهم‌کنش و تعامل این دو حیطه را در رابطه با مفهوم وجهیت بررسی کند. برای رسیدن به این هدف، در حوزه معناشناسی از نظریات کراتر و پورتنر کمک می‌گیرد و در حوزه نحو از آرای چینکوئه و هکرد پیروی می‌کند.

ایلخانی‌پور (۱۳۹۵) وجهیت را در بندهای متمم زبان فارسی مورد مطالعه قرار می‌دهد. هدف پژوهش او کشف نقش بند پایه در تعیین معنای وجهی بند متمم و تشخیص شباهت‌ها و تفاوت‌های بیان وجهیت در بندهای پایه و متمم است. او در مرحله نخست به معرفی بند متمم و انواع مختلف پرداخته و سپس روی محمول‌هایی تمرکز می‌کند که بندهای متمم را به عنوان موضوع درونی خود می‌پذیرند.

طالقانی (۲۰۰۸) به تعامل عناصر نفی، نمود، زمان دستوری و وجهیت در فارسی پرداخته و رابطه میان این مفاهیم را در چهارچوب برنامه کمینه‌گرا بررسی می‌کند. تأکید اصلی طالقانی مطالعه نظام وجهی در زبان فارسی است اما در این راستا عناصر نفی، نمود و زمان دستوری را نیز مورد مطالعه قرار داده و در تحلیل خود به آنها اشاره می‌کند. بر خلاف سایر نویسندگان که توجه خود را بیشتر به جنبه‌های معنایی وجهیت معطوف کرده بودند، طالقانی این مفهوم را در چهارچوب یک رویکرد نحوی مورد بررسی قرار می‌دهد.

۳. داده‌های پژوهش

همانطور که قبلاً اشاره کردیم، “dabe” و “daba” برای بیان وجهیت در کردی به کار رفته و کاربرد آنها در گویش مکرانی خیلی رایج است. داده‌های زیر کاربرد این افعال را در ساختمان جمله همراه با تعبیر معنایی آنها نشان می‌دهند:^(۱)

- (2) a. ?ato dabe ?aw kiteb-e1 bi-xen-i
2.SG must DEM book-ACC SBJV-read.PRS-2.SG.NOM
«تو باید این کتاب را بخوانی.»
- b. ?ato dabe ?aw kiteb=at xend-be
2.SG must DEM book-2.SG.OBL read.PRF-be.PRS.SBJV
«تو باید این کتاب را خوانده باشی.»
- c. ?ato daba ?aw kiteb=at xend-ba
2.SG must DEM book-2.SG.OBL read.PRF-be.PST.SBJV
«تو باید این کتاب را می‌خواندی.»
- (3) a. mamosta-kan-i zanko dabe ziatır hawł
professor-DEF.PL-EZ university must more effort
bi-d-an
SBJV-give.PRS-3.PL.NOM
«استادان دانشگاه باید بیشتر تلاش کنند.»
- b. mamosta-kan-i zanko dabe ziatır=jan hawł
professor-DEF.PL-EZ university must more=3.PL.OBL effort
da-be
give.PRF-be.PRS.SBJV
«استادان دانشگاه باید بیشتر تلاش کرده باشند.»
- c. mamosta-kan-i zanko daba ziatır=jan hawł
professor-DEF.PL-EZ university must more=3.PL.OBL effort
da-ba
give.PRF-be.PST.SBJV
«استادان دانشگاه باید بیشتر تلاش می‌کردند.»

جملات (2a) و (3a) وجهیت تکلیفی را برای وقت حال و یا آینده بیان می‌کنند. دلیل این امر از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد که در هر دو مثال، با نوعی از اجبار مواجه هستیم که از شرایط بیرونی به مخاطب تحمیل شده است. در (2a)، شرایطی که خارج از دسترس فرد است مخاطب را واداشته که در وقت حال و یا آینده کتاب معینی را مطالعه کند. برای درک بهتر، موقعیتی را در

نظر بگیرید که در آن معملی به دانش‌آموز می‌گوید که کتاب مشخصی را مطالعه کند، زیرا آن کتاب برای کسب رتبه برتر در آزمون کنکور ضروری است. در چنین موقعیتی، ما با نوعی از اجبار مواجه هستیم که ریشه در شخص نداشته و از بیرون به آن فرد القا شده است. این نوع از وجهیت و جهیت تکلیفی نام دارد. همین نکته در مورد جمله (3a) نیز صادق است، که بر اساس آن استادان دانشگاه این مسئولیت را بر عهده دارند که در انجام وظایف خود بیشتر تلاش کنند. بار دیگر، لزوم انجام این کار (یعنی تلاش بیشتر استادان دانشگاه) از طرف شرایط خارجی به آنها تحمیل شده است. در این مورد، امکان دارد که این شرایط خارجی مجموعه‌ای از قوانین جدید باشند که توسط نهادهای حکومتی وضع شده‌اند تا استادها را مجبور کنند که در حوزه کاری خودشان بیشتر زحمت بکشند. به طور خلاصه، در وجهیت تکلیفی الزام انجام عملی ریشه در یک عامل خارجی دارد و این عامل خارجی می‌تواند فرد باشد و یا مجموعه‌ای از قوانین و هنجارهای یک جامعه. جملات (2c) و (3c) نیز وجهیت تکلیفی را بیان می‌کنند، با این تفاوت که در این دو مورد لزوم انجام این اعمال معطوف به وقت گذشته است. در نمونه (2c)، مخاطب وظیفه داشت که در گذشته آن کتاب معین را مطالعه کند و در مثال (3c) استادان دانشگاه موظف بودند که در گذشته بیشتر تلاش کنند. به همین دلیل، این جملات نیز وجهیت تکلیفی را نشان می‌دهند. در مورد مثال‌های (2b) و (3b) قضیه متفاوت است. در این موارد، با وجهیت معرفتی سروکار داریم و نه با وجهیت تکلیفی زیرا در هر دو موقعیت گوینده معرفت خود را نسبت به یک گزاره زبانی ابراز می‌کند. برای مثال، موقعیتی را در نظر بگیرید که دانش‌آموزی محتوای کتاب موردنظر را به شیوه‌ای خیلی خوب و جامع ارائه می‌دهد. در چنین بافتی، معلم جمله (2b) را به زبان می‌آورد، زیرا با مشاهده مستقیم از ارائه آن فرد به این نتیجه دست می‌یابد که او کتاب را خوانده است و از این طریق معرفت خود را نسبت به آن ابراز می‌کند. جمله (3b) نیز بر اساس همین استدلال قابل بررسی است. در این مورد نیز می‌توان موقعیتی را متصور شد که در آن رئیس دانشگاه بر اساس مشاهده نظرسنجی دانشجویان از استادانشان به این نکته پی می‌برد که استادان دانشگاه عملکرد مثبتی داشته‌اند و در این بافت جمله (3b) را تولید می‌کند. بار دیگر، شخص بر اساس شواهدی معین معرفت خود را نسبت به یک گزاره بیان کرده و بر این اساس به نتیجه‌گیری مشخصی می‌رسد. به همین دلیل، نمونه‌های (2b) و (3b) وجهیت معرفتی را بیان می‌کنند. پرسش‌های مهمی را می‌توان درباره داده‌های بالا مطرح کرد و به بررسی آنها پرداخت. برخی از این پرسش‌ها به ترتیب زیرند:

۱. تفاوت میان افعال وجهی "dabe" و "daba" چیست و در کدام مقوله دستوری نهفته است؟
۲. چه رابطه ساختاری میان این افعال وجهی و افعال اصلی در ساخت نحوی جمله مشاهده می‌شود؟

خوش‌ساختی داده‌های بالا نشان می‌دهد که این دو عنصر از لحاظ شخص و شمار هیچ فرقی با همدیگر ندارند. هر دو می‌توانند برای مفرد و جمع و صیغه‌های متفاوت به کار روند. برای مثال، در جملات (4a) و (5a) افعال مورد نظر با صیغهٔ دوم شخص مفرد و در جملات (4b) و (5b) با صیغهٔ سوم شخص جمع به کار رفته‌اند. به همین دلیل می‌توان نتیجه گرفت که تمایز این افعال در شخص و شمار نیست و باید تفاوت آنها را در عنصر دیگری جست. اینجاست که شکل منفی این افعال می‌تواند ما را در یافتن تمایز این دو فعل یاری دهد.

صورت منفی "dabe" و "daba" به ترتیب "nabe" و "nadaba" هستند. حال، با در نظر داشتن این نکته، به صورت منفی دو فعل اصلی "nustin" به معنی «خواستن» و "foiftin" به معنی «رفتن» در زمان‌های حال و گذشته نگاه کنید:

جدول ۴-۱: صرف افعال "nustin" و "foiftin"

	nustin		foiftin	
	زمان حال	زمان گذشته	زمان حال	زمان گذشته
اول شخص مفرد	nanum	nanustim	nařom	nařoiftim
دوم شخص مفرد	nanuj	nanusti	nařoi	nařoifti
سوم شخص مفرد	nanwa	nanust	nařwa	nařoift
اول شخص جمع	nanujn	naustin	nařoin	nařoiftin
دوم شخص جمع	nanun	nanustn	nařon	nařoiftin
سوم شخص جمع	nanun	nanustn	nařon	nařoiftin

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌کنید، برای منفی کردن فعل در زمان حال از واژگونهٔ "na" و برای منفی کردن آن در زمان گذشته از واژگونهٔ "na" استفاده می‌شود. وقتی که این داده‌ها را با صورت منفی "dabe" و "daba" مقایسه می‌کنیم، متوجه می‌شویم که برای منفی کردن "dabe" از واژگونهٔ "na" و برای منفی کردن "daba" از واژگونهٔ "na" استفاده می‌شود. به کار بردن این آزمون نحوی به ما نشان می‌دهد که علاوه بر فعل بودن این واژه‌ها، به احتمال زیاد عنصر زمان دستوری نیز در آنها موجود است که باعث می‌شود رفتارهای صوری متفاوتی از خود نشان دهند. این رفتار متفاوت را می‌توان در تعبیر معنایی آنها مشاهده کرد. در بخش قبلی، ملاحظه کردیم که در مواردی که قصد داریم وجهیت تکلیفی را برای انجام عملی در وقت حال و یا آینده بیان کنیم، به "dabe" متوسل می‌شویم، در حالی که اگر قصد داشته باشیم لزوم انجام عملی را در وقت گذشته توصیف کنیم از "daba" کمک می‌گیریم. به عبارت دیگر، در رابطه با وجهیت تکلیفی، انطباق جالبی میان این افعال و آن بازهٔ زمانی وجود دارد که در آن عمل مورد بحث باید رخ بدهد و یا رخ داده باشد. این انطباق از وجود فعال عنصر زمان دستوری روی این افعال سرچشمه می‌گیرد.^(۲)

نکته‌ای که قابل توجه است مقایسهٔ افعال "dabe" و "daba" با همتای فارسی‌شان می‌باشد. اخلاقی (۱۳۸۶) در پژوهش پیکره‌بنیاد خود در باب سه فعل وجهی فارسی (بایستن، شدن و

توانستن) تصریح می‌کند که فعل «بایستن» دارای شش صورت است که عبارتند از: باید، می‌باید، بایست، می‌بایست، بایستی و می‌بایستی. او ادعا می‌کند که میان این صورت‌های گوناگون «باید» از همه بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. علاوه بر آن اذعان می‌کند که هر شش صورت فعل «بایستن» فاقد زمان دستوری هستند. او در این باره می‌گوید (اخلاقی، ۱۳۸۶: ۹۷): «هر شش صورت فعل «بایستن» فاقد ارجاع زمانی خاص هستند و می‌توانند برای هر سه زمان گذشته، حال و آینده به کار روند.» او برای اثبات ادعای خود از مثال‌های زیر کمک می‌گیرد،

(۶) نمی‌فهمم مونس، پس چرا دست نگه داشتین؟ این خونه باید به زیبایی یک عروس آراسته می‌شد.

(۷) دولت بایستی برای رفاه حال کارمندان اقدامات لازم به عمل آورد.

در مثال (۶) «باید» برای ارجاع به گذشته و در مثال (۷) «بایستی» برای ارجاع به آینده به کار رفته است. مقایسه این داده‌ها با داده‌های کردی نشان می‌دهد که در فارسی فعل «بایستن» به طور کامل دستوری شده و دارای مشخصه زمان دستوری نیست در حالیکه در کردی زمان دستوری هنوز حضور دارد و همانطور که در بخش‌های بعد خواهیم دید نقش مهمی نیز ایفا می‌کند. با توجه به اینکه الگوی صرفی این افعال محدود بوده و همه صورت‌های صرفی را شامل نمی‌شود، می‌توان از آنها تحت عنوان افعال ناقص^۱ نام برد. جدول پایین خلاصه‌ای از ماهیت و ویژگی‌های افعال وجهی «dabe» و «daba» را نشان می‌دهد:

جدول ۴-۲: ماهیت دستوری افعال وجهی «dabe» و «daba»

زمان دستوری	نوع فعل	مقوله دستوری
حال	فعل وجهی ناقص	فعل
گذشته	فعل وجهی ناقص	فعل

۵. رابطه ساختاری میان «dabe» و «daba» و فعل اصلی

در بخش قبلی به اولین پرسش مطرح شده در رابطه با ماهیت این افعال وجهی پاسخ دادیم و با استفاده از آزمون منفی‌سازی به این نتیجه رسیدیم که تفاوت «dabe» و «daba» در مقوله زمان دستوری نهفته به گونه‌ای که «dabe» دارای زمان دستوری حال و «daba» دارای زمان دستوری گذشته است. علاوه بر آن، مشاهده کردیم که در فارسی افعال وجهی «باید» و «بایستی» کاملاً دچار فرایند دستوری‌شدگی گشته و عنصر زمان دستوری روی آنها نقش خود را از دست داده است. به همین دلیل است که از آنها می‌توان برای بیان انواع مختلف وجهیت استفاده کرد. در این بخش سعی خواهیم کرد که رابطه ساختاری این وجه‌نماها و فعل اصلی را مورد بررسی قرار داده و از این طریق به پرسش دومی که مطرح کردیم پاسخ دهیم.

برای یافتن رابطه میان افعال وجهی "dabe" و "daba" و فعل اصلی توجه شما را به

مثال‌های زیر جلب می‌کنیم:

(8) a. dabe *pro_{subj}* xanu-jak-i taza bi-kiř-in
must *pro* house-INDF-ACC new SBJV-buy.PRS-3.PL.NOM
«باید خانه جدیدی بخرند.»

b. dabe *pro_{subj}* xanu-jak-i taza=jan
must *pro* house-INDF-ACC new=3.PL.OBL
kiři-be
buy.PRF-be.PRS.SBJV

«باید خانه جدیدی خریده باشند.»

c. daba *pro_{subj}* xanu-jak-i taza=jan
must *pro* house-INDF new=3.PL.OBL
kiři-ba
buy.PRF-be.PST.SBJV

«باید خانه جدیدی می‌خریدند.»

داده‌های بالا تقارن جالبی را میان وجه‌نماهای "dabe" و "daba" و فعل اصلی نشان می‌دهند. همانطور که مشاهده می‌کنید، فعل اصلی در (8a) و (8b)، یعنی "bikiřim" و "kiři-be"، دارای زمان دستوری حال و وجه التزامی است. تنها تفاوت این دو سازه فعلی در عنصر نمود نهفته است. به عبارت دقیق‌تر، "bikiřim" حال التزامی بوده و عنصر نمود در آن حضور ندارد، در حالیکه "kiři-be" علاوه بر زمان دستوری و وجه دارای نمود کامل بوده و از این طریق می‌توان آن را یک سازه فعلی با مشخصه‌های حال کامل التزامی توصیف کرد. در داده (8c) زمان دستوری روی فعل اصلی، یعنی "kiři-ba"، گذشته بوده و وجه آن نیز التزامی است. علاوه بر آن، سازه فعلی مورد نظر دارای نمود کامل بوده و به همین جهت می‌توان آن را سازه‌ای با مشخصه‌های گذشته کامل التزامی توصیف کرد. نکته مهم این است زمان دستوری فعل اصلی توسط زمان دستوری موجود روی فعل وجهی تعیین می‌شود. در داده‌های (8a) و (8b)، با توجه به اینکه "dabe" زمان دستوری حال داشته، فعل اصلی نیز باید حتماً دارای زمان دستوری حال باشد. همین قضیه در مورد (8c) نیز صادق است. از آنجا که "daba" زمان دستوری گذشته را در خود نهادینه کرده، لازم است که فعل اصلی نیز با همین زمان دستوری در جمله ظاهر شود. رعایت این نکته به بدساختی جمله می‌انجامد، همانگونه که در داده‌های زیر مشاهده می‌کنید:

(9) a. *dabe *pro_{subj}* xanu-jak-i taza=jan
must *pro* house-INDF-ACC new=3.PL.OBL
kiři-ba
buy.PRF-be.PST.SBJV

b. *daba *pro_{subj}* xanu-jak-i taza=jan
must *pro* house-INDF-ACC new=3.PL.OBL
kiři-be
buy.PRF-be.PRS.SBJV

جملات بالا بدساخت هستند، زیرا تطابق میان فعل وجهی و فعل اصلی در مشخصهٔ زمان دستوری نقض شده است. در (9a) فعل وجهی دارای زمان دستوری حال بوده در حالیکه فعل اصلی دارای زمان دستوری گذشته است. در (9b) نیز عکس این قضیه مشاهده می‌شود به گونه‌ای که زمان دستوری فعل وجهی گذشته و زمان دستوری فعل اصلی حال است. عدم مطابقت میان این افعال در این مقولهٔ دستوری باعث بدساختی داده‌های بالا شده است. در زبان فارسی، چنین تطابقی میان وجه‌نمای «باید» و فعل اصلی صورت نمی‌گیرد. به مثال‌های زیر دقت کنید:

(۱۰) الف. سپیده باید به مدرسه برود.

ب. سپیده باید به مدرسه رفته باشد.

پ. سپیده باید به مدرسه می‌رفت.

در مثال‌های (۱۰الف) و (۱۰ب)، سازه‌های «برود» و «رفته باشد» به ترتیب حال التزامی و حال کامل التزامی و در (۱۰پ) نیز «می‌رفت» گذشتهٔ سادهٔ استمراری است. این داده‌ها حاکی از آن هستند که هیچ گونه مطابقتی میان فعل وجهی و فعل اصلی در مشخصهٔ زمان دستوری و یا وجه صورت نمی‌گیرد، زیرا «باید» به عنوان یک وجه‌نما می‌تواند با یک فعل اصلی نمود پیدا کند که زمان دستوری آن حال و یا گذشته و وجه آن نیز اخباری و یا التزامی باشد. این نکته یکی از تفاوت‌های کلیدی میان کردی و فارسی را در خصوص رفتار نحوی وجه‌نماهای “daba” و “daba” نشان می‌دهد.

قبل از پایان دادن به این بخش و پرداختن به دو سؤال آخر پژوهش لازم است نکتهٔ مرتبطی را مورد بحث قرار داد. با بررسی داده‌های بالا از کردی مشاهده کردیم که سازه‌هایی شبیه “xendbe” و “kirdbe” حال کامل التزامی و سازه‌هایی مثل “xendba” و “kirdba” گذشتهٔ کامل التزامی هستند. به عبارت دیگر، تفاوت این دو دسته فقط در مقولهٔ زمان دستوری نهفته است. به نظر می‌رسد که بعضی از دستورنویسان زبان کردی، از جمله تکستون (۲۰۰۶) و اوپنگین (۲۰۱۶)، در تشخیص درست این سازه‌ها دچار اشتباه شده‌اند به گونه‌ای که هر دوی آنها دستهٔ اول، یعنی “xendbe” و “kirdbe” را گذشتهٔ التزامی در نظر گرفته و برای دستهٔ دوم، یعنی “xendba” و “kirdba” از اصطلاحات متفاوتی استفاده کرده‌اند. تکستون از آنها تحت عنوان گذشتهٔ شرطی^۱ نام برده است در حالیکه اوپنگین به آنها لقب خلاف واقع کامل^۲ را نسبت می‌دهد. واقعیت آن است که تنها تفاوت میان این دو سازهٔ فعلی در مقولهٔ زمان دستوری نهفته است و در عناصر نمود و وجه کاملاً یکسان هستند. برای اثبات این قضیه و درک بهتر تکواژهای “be” و “ba” توجه شما را به مثال‌های زیر جلب می‌کنیم:

1. past conditional

2. perfective counterfactual

- (11) a. bab-i dawłamand-a
father-3.SG.POSS rich-be.PRS.3.SG
«پدرش ثروتمنده.»
- b. lawanaja bab-i dawłamand be
maybe father-3.SG.POSS rich be.PRS.SBJV.3.SG
«شاید پدرش ثروتمند باشد.»
- (12) a. bab-i dawłamand bu
father-3.SG.POSS rich be.PST.3.SG
«پدرش ثروتمند بود.»
- b. birja bab-i dawłamand ba
I wish father-3.SG.POSS rich be.PST.SBJV.3.SG
«ای کاش پدرش ثروتمند می‌بود.»

در مثال (11a)، فعل اسنادی «بودن» یا «bun» در کردی به صورت واژه‌بست روی صفت ظاهر شده و حال اخباری را نشان می‌دهد. در مثال (11b)، اضافه کردن قید وجهی «lawanaja» به معنی «شاید» تغییر مهمی در ساخت جمله ایجاد کرده، به گونه‌ای که زمان دستوری آن ثابت مانده اما وجه آن از اخباری به التزامی تغییر کرده است. همانطور که مشاهده می‌کنید، صورت حال التزامی فعل «bun» برای سوم شخص مفرد به صورت «be» نمود پیدا کرده است. همین فعل اسنادی در مثال (12a) به صورت یک عنصر مستقل و جدای از صفت «dawłamand» ظاهر شده است. در این مورد، تکواژ «bu» نشان‌دهنده گذشته اخباری است. اضافه کردن قید «birja» در مثال (12b) باعث تغییر وجه فعل شده و آن را از اخباری به التزامی تغییر داده است. بر این اساس می‌توان نتیجه‌گیری کرد که سازه «ba» گذشته التزامی فعل «bun» را برای سوم شخص مفرد نشان می‌دهد. مقایسه داده‌های بالا با سازه‌های «xendbe» و «xendba» به وضوح ما را به این نتیجه می‌رساند که تکواژهای «be» و «ba» به عنوان فعل کمکی به این عناصر زبانی منضم شده و در این راستا وجه و زمان دستوری سازه مورد نظر را تعیین کرده‌اند. از آنجا که تکواژ «be» نشان‌دهنده حال التزامی است می‌توان ادعا کرد که «xendbe» نیز حال التزامی را نشان می‌دهد. از طرف دیگر، با توجه به اینکه تکواژ «ba» نشان‌دهنده گذشته التزامی است، می‌توان مدعی شد که «xendba» نیز گذشته التزامی را نشان می‌دهد. هر دو سازه فعلی نیز دارای نمود کامل هستند.

سوالی که می‌تواند به ذهن خواننده خطور کند این است که چرا افرادی مثل تکستون و اوپنگین در تشخیص این سازه‌های فعلی دچار اشتباه شده‌اند. دلایل مختلفی می‌توانند در این قضیه دخیل باشند. در درجه اول، به نظر می‌رسد که هر دوی آنها نسبت به وجود نمود در این ساخت‌های زبانی بی‌اعتنا بوده و از اشاره به آن خودداری کرده‌اند. دلیل دوم می‌تواند ناشی از

عدم تمایز گذاشتن میان مقوله‌های زمان دستوری و وقت باشد. زمان دستوری ابزاری است که زمان وقوع یک رخداد را با استفاده از عناصر دستوری بیان می‌کند (کامری^۱، ۱۹۸۵) و یا طبق گفته ریمر^۲ (۲۰۱۰)، زمان دستوری به مجموعه‌ای از نشانه‌های دستوری اطلاق می‌شود که با توسل به آنها می‌توان وقوع رخدادی را در محور زمان نشان داد. این در حالی است که وقت یک مقوله هستی‌شناختی به حساب می‌آید که به واقعیت دنیای بیرون مرتبط است و یک محور خطی را تشکیل می‌دهد که اتفاقات دنیای بیرون می‌توانند بر روی آن محور به وقوع بپیوندند. به عبارت دیگر، وقت با دنیای خارج در ارتباط است در حالیکه زمان دستوری یک مقوله کاملاً درون‌زبانی به شمار می‌رود. نمونه‌های متعددی را می‌توان در زبانهای طبیعی یافت که در آنها این دو مفهوم لزوماً بر همدیگر منطبق نیستند. به مثال زیر توجه کنید:

(13) miwan-akan hat-m
 guest-DEF.PL come.PST-3.PL.NOM

«مهمان‌ها آمدند.»

موقعیتی را در نظر بگیرید که خانواده‌ای عده‌ای مهمان را به خانه خود دعوت کرده‌اند. فرزند خانواده به بیرون رفته و از دور ماشین مهمان‌ها را مشاهده می‌کند که در حال نزدیک شدن به مقصد هستند. در چنین موقعیتی، او جمله (۱۳) را بر زبان آورده و از این طریق اعضای خانواده را در جریان می‌گذارد. بدیهی است که جمله (۱۳)، در هر دو زبان کردی و فارسی، دارای زمان دستوری گذشته است زیرا از ریشه گذشته فعل برای ساخت این جمله استفاده شده است. این در حالی است که رخداد مورد نظر، یعنی رسیدن مهمان‌ها، هنوز به وقوع نپیوسته و در حال رخ دادن است. به عبارت دیگر، گوینده از زمان دستوری گذشته برای بیان وقت حال استفاده کرده است. نمونه‌هایی از این دست نمایانگر این واقعیت هستند که زمان دستوری و وقت لزوماً در هر بافت و موقعیتی بر همدیگر منطبق نیستند. برای تشخیص زمان دستوری یک سازه زبانی، باید به عناصر تشکیل‌دهنده آن سازه مراجعه کرد و نه جهان خارج. از آنجا که "xendbe" و ساخت‌هایی شبیه آن به وقوع رخدادی در گذشته ارجاع می‌دهند، این احتمال وجود دارد که دستورنویسان مورد بحث از آن نتیجه گرفته باشند که زمان دستوری این سازه‌ها نیز گذشته است و از آنها تحت عنوان گذشته التزامی نام برده‌اند. جالب است که همین اشتباه در مورد فارسی نیز رخ داده است. در دستور سنتی، سازه‌هایی شبیه «خوانده باشد» تحت عنوان گذشته التزامی شناخته شده‌اند در حالیکه انوشه (۱۴۰۰، ۱۴۰۱) تصریح می‌کند که در زبان فارسی گذشته التزامی موجود نیست. به عبارت دیگر، وجه التزامی و زمان دستوری گذشته در این زبان با همدیگر قابل جمع بستن نیستند و ساخت‌هایی از جنس «خوانده باشد» در واقع همان حال کامل التزامی را نشان

1. Comrie
 2. Riemer

می‌دهند. این در حالی است که داده‌های بالا به وضوح نشان می‌دهند که در کردی هم حال کامل التزامی و هم گذشته کامل التزامی وجود دارد و این نکته یکی از تفاوت‌های مهم میان سیستم زمانی کردی و فارسی را نمایان می‌کند.^(۳)

۶. محدودیت‌های حاکم بر تعبیر معنایی "dabe" و "daba" و رابطه آنها با مفهوم وقت

در این بخش قصد داریم که به پرسش‌های سوم و چهارم این پژوهش پاسخ دهیم و از این طریق به بررسی رابطه میان وجه‌نماهای "dabe" و "daba" و مفهوم وقت بپردازیم. به طور مشخص، می‌خواهیم کشف کنیم که زمان دستوری موجود روی این افعال وجهی چه تأثیری بر تعبیر معنایی گزاره‌ها دارد و چه محدودیت‌هایی بر بازنمایی زمانی آنها اعمال می‌کند.

در بخش‌های قبلی متوجه این نکته شدیم که "dabe" و "daba" هر دو می‌توانند در ساخت‌های دارای نمود کامل حضور یابند. به طور مشخص، در جمله‌ای که در آن "dabe" حضور دارد فعل اصلی دارای مشخصه حال کامل التزامی است و جمله‌ای که در آن "daba" ظاهر می‌شود فعل اصلی دارای مشخصه گذشته کامل التزامی است. اکنون به داده‌های زیر دقت کنید:

- (14) a. *daba pro_{subj} herif=jan kird-ba*
must pro attack=3.PL.OBL do.PRF-be.PST.SBJV

«باید حمله می‌کردند.»

- b. *dabe pro_{subj} herif=jan kird-be*
must pro attack=3.PL.OBL do.PRF-be.PRS.SBJV

«باید حمله کرده باشند.»

- (15) a. *daba pro_{subj} gamaro=jan*
must pro surround=3.PL.OBL
da-ba-n
give.PRF-be.PST.SBJV-3.PL.NOM

«باید محاصره‌شان می‌کردند.»

- b. *dabe pro_{subj} gamaro=jan*
must pro surround=3.PL.OBL
da-be-n
give.PRF-be.PRS.SBJV-3.PL.NOM

«باید محاصره‌شان کرده باشند.»

در ساخت‌هایی که با نمود کامل موجه هستیم، مثل جملات (۱۴) و (۱۵)، "daba" برای بیان وجهیت تکلیفی و "dabe" برای بیان وجهیت معرفتی به کار می‌رود. این نکته به سؤال مهمی منجر می‌شود: «چرا در ساخت‌های دارای نمود کامل از میان دو وجه‌نمای "dabe" و "daba" فقط می‌توان از "dabe" برای بیان وجهیت معرفتی استفاده کرد؟ چرا "daba" در جملات (14a) و (15a) فقط خوانش تکلیفی داشته و آن را نمی‌توان برای بیان وجهیت معرفتی به کار برد؟» جواب به این پرسش با مفاهیم وقت گره خورده است و به همین دلیل سعی خواهیم کرد در

پایین با بهره گرفتن از مفاهیم وقت گفتار، وقت رویداد و وقت وجهیت به آن پاسخ داده و به تبیین این مسئله در کردی مبادرت ورزیم.

وقت گفتار^۱ به لحظه‌ای یا بازه‌ای در وقت گفته می‌شود که گوینده در آن گزاره‌ای را بیان می‌کند. وقت رویداد^۲ نیز برشی در وقت را توصیف می‌کند که در آن وضعیتی یا رویدادی اتفاق می‌افتد. علاوه بر وقت‌های نامبرده، وقت دیگری نیز تحت عنوان وقت وجهیت^۳ وجود دارد. وقت وجهیت بر وقتی دلالت می‌کند که ارزیابی ما از الزام و یا امکان وقوع رخدادی به آن وابسته است (دمیرداک و اتکساریا،^۴ ۲۰۰۸). این تعریف به توضیح بیشتری نیاز دارد. نکته اول این است که وجهیت با مفاهیم الزام و امکان در ارتباط است و نکته دوم اینکه امکان و یا الزام به وقوع پیوستن رویدادی را می‌توان در محور زمان در یکی از وقت‌های گذشته، حال و یا آینده وضع کرد. برای درک بهتر وقت وجهیت و تفاوت آن با وقت رویداد و گفتار توجه شما را به مثال‌های زیر و تعبیر معنایی آنها جلب می‌کنیم:

(۱۶) الف. سارا باید مریم را به مهمانی دعوت کند.

ب. سارا باید مریم را به مهمانی دعوت می‌کرد.

پ. سارا باید مریم را به مهمانی دعوت کرده باشد.

تعبیر معنایی (الف): در وقت آینده لازم خواهد بود که سارا مریم را به مهمانی دعوت کند.

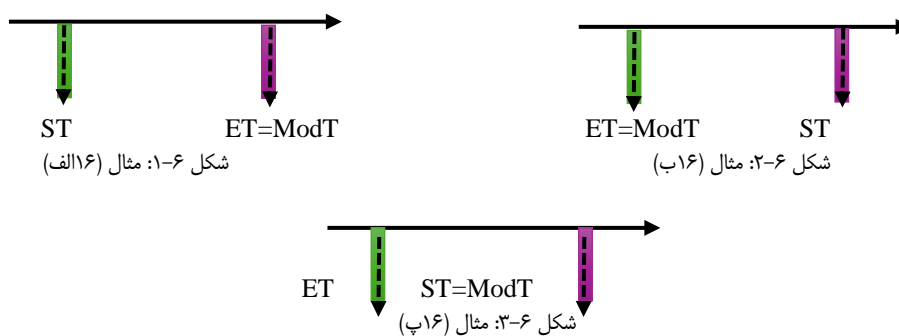
تعبیر معنایی (ب): در وقت گذشته لازم بود که سارا مریم را به مهمانی دعوت کند.

تعبیر معنایی (پ): طبق چیزی که من در این لحظه می‌دانم، سارا در وقت گذشته مریم را به مهمانی دعوت کرده بود.

جملات بالا تناظرهای جالبی را میان وقت گفتار، وقت رویداد، و وقت وجهیت نشان می‌دهند. وقت گفتار در همه جملات یکسان و حال است. در جمله (الف)، دعوت کردن مریم که وقت رویداد را نشان می‌دهد قرار است در آینده اتفاق بیفتد و به همین دلیل می‌توان گفت که وقت رویداد آینده است. علاوه بر آن، الزام دعوت کردن مریم نیز که نشان‌دهنده وقت وجهیت است به آینده ارجاع داشته و از این جهت می‌توان گفت که وقت وجهیت نیز آینده و با وقت رویداد یکسان است. در جمله (ب) دعوت کردن مریم قرار بود در گذشته رخ دهد. این باعث می‌شود که وقت رویداد گذشته باشد. علاوه بر آن، الزام دعوت کردن مریم نیز باید در گذشته به وقوع می‌پیوست. به همین دلیل، در این مثال نیز درست مانند مثال قبلی وقت رویداد و وجهیت بر هم منطبق هستند با این تفاوت که در (الف) هر دو آینده و در (ب) هر دو گذشته هستند.

-
1. speech time
 2. event time
 3. modal time
 4. Demirdache and Uribe-Etxebarria

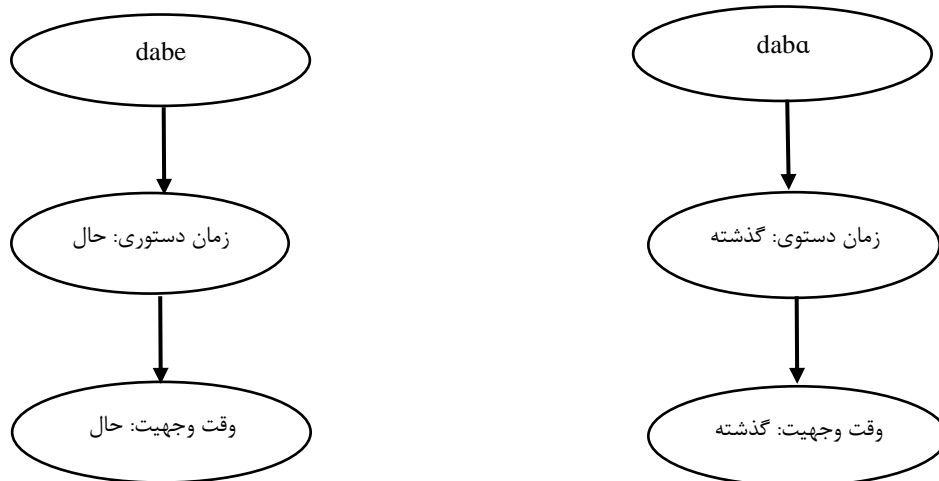
مثال (۱۶پ) الگوی متفاوتی را نشان می‌دهد. این جمله بر خلاف دو جمله قبلی وجهیت معرفتی را نشان می‌دهد نه تکلیفی. وقت رویداد آن گذشته است زیرا گوینده از نقطه نظر خود دربارهٔ اتفاق افتادن عملی (یعنی دعوت شدن مریم توسط سارا) که باید در گذشته رخ داده باشد سخن می‌گوید. تکلیف وقت وجهیت چه می‌شود؟ همانطور که در تعبیر معنایی این جمله توضیح دادیم، قضاوت گوینده در وقت حال اتفاق می‌افتد، نه گذشته. به عبارت دیگر، طبق چیزی که او الان می‌داند قضاوت خود را دربارهٔ عملی در گذشته به زبان می‌آورد. به عبارت عملی‌تر، تکیه‌گاه زمانی^۱ او وقت حال است. طبق این توضیحات می‌توان گفت که در مثال (۱۶پ) وقت وجهیت بر وقت گفتار منطبق است و هر دو حال هستند در حالی که وقت رویداد گذشته می‌باشد. بازنمایی زمانی جملات (۱۶) را بر اساس این مفاهیم می‌توان در نمودارهای زیر نشان داد:

اکنون که با مفهوم وقت وجهیت و تفاوت آن با وقت گفتار و رویداد در مثال‌های بالا آشنا شدیم، می‌توانیم تمرکز خود را به استفادهٔ این مفهوم در کردی و پرسش مطرح‌شده معطوف کنیم. یادآوری می‌کنیم که پرسش ما این بود که چرا در ساخت‌های نمود کامل از میان دو فعل وجهی “daba” و “dabe” فقط می‌توان از “dabe” برای بیان وجهیت معرفتی استفاده کرد. با بررسی مثال (۱۶پ) و بازنمایی زمانی آن در شکل (۳) به این نکته پی بردیم که در فارسی وجهیت معرفتی زمانی حاصل می‌شود که وقت گفتار و وقت وجهیت همزمان و بر همدیگر منطبق باشند. این مشاهده به فارسی محدود نیست و یکی از اصول دستور جهانی به شمار می‌رود. در همهٔ زبان‌هایی که مورد بررسی قرار گرفته‌اند وقت گفتار و وقت وجهیت باید بر همدیگر منطبق باشند تا بتوان خوانش معرفتی از آن فعل وجهی به دست داد (استاول^۲، ۲۰۰۴؛ بورگونوو و کومینز^۳، ۲۰۰۷؛ دمیردک و اتکسباریا، ۲۰۰۸؛ لاکا^۴، ۲۰۱۴؛ هکرد^۵، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶). استاول (۲۰۰۴) در این باره

1. temporal anchoring
2. Stowell
3. Borgonovo and Cummins
4. Laca
5. Hacquard

می‌گوید (استاول، ۲۰۰۴، ص. ۶۲۴): «هنگامی که یک فعل وجهی به صورت زمان دستوری گذشته نمود پیدا می‌کند، ارزیابی وجهیت^۱ آن در وقت گذشته رخ داده و در نتیجه خوانش تکلیفی حاصل می‌شود، در حالیکه برای به دست دادن خوانش معرفتی لازم است که ارزیابی وجهیت در وقت حال واقع شده و با وقت گفتار همزمان باشد و این زمانی اتفاق می‌افتد که فعل وجهی به شکل زمان دستوری حال نمود پیدا کند.»^(۴) توصیفی که استاول از این مسئله ارائه می‌دهد کاملاً با الگویی که در کردی مشاهده می‌کنیم منطبق است. در جواب به پرسشی که مطرح کردیم می‌توان گفت که “dabe” به دلیل اینکه دارای زمان دستوری حال است این فرصت را می‌باید که وقت وجهیت حال را به عنوان تکیه‌گاه زمانی خود قرار داده و در نتیجه با وقت گفتار همزمان باشد. در نتیجه همزمانی این دو وقت، یعنی وقت گفتار و وقت وجهیت، خوانش وجهیت معرفتی از این فعل حاصل می‌شود. در مقابل آن، با توجه به اینکه “daba” دارای زمان دستوری گذشته است، طبق گفته استاول وقت وجهیت را گذشته قرار داده و به سبب عدم تطابق آن با وقت گفتار قادر نخواهد بود که وجهیت معرفتی را بیان کند و تنها خوانش ممکن وجهیت تکلیفی خواهد بود. شکل زیر نتیجه‌گیری ما را از این مطلب نشان می‌دهد:

شکل ۶-۴: رابطه زمان دستوری و وقت وجهیت در افعال “dabe” و “daba”

طبق این توضیحات، اکنون می‌توانیم بازنمایی زمانی جملات (۱۴) و (۱۵) را نشان دهیم. این جملات را در پایین تکرار کرده‌ایم:

- (17) a. *daba* *pro_{subj}* *heriʃ=jan* *kird-ba*
must *pro* *attack=3.PL.OBL* *do.PRF-be.PST.SBJV*

«باید حمله می‌کردند.»

1. modal evaluation

b.	dabe	<i>pro_{subj}</i>	herif=jan	kird-be
	must	<i>pro</i>	attack=3.PL.OBL	do.PRF-be.PRS.SBJV

«باید حمله کرده باشند.»

(18) a.

daba	<i>pro_{subj}</i>	gamaro=jan
must	<i>pro</i>	surround=3.PL.OBL
da-ba-n		
give.PRF-be.PST.SBJV-3.PL.NOM		

«باید محاصره‌شان می‌کردند.»

b.

dabe	<i>pro_{subj}</i>	gamaro=jan
must	<i>pro</i>	surround=3.PL.OBL
da-be-n		
give.PRF-be.PRS.SBJV-3.PL.NOM		

شکل ۶-۵: مثال (17a) و (18a)

شکل ۶-۶: مثال (17b) و (18b)

سؤالات دیگری نیز در رابطه با خوانش وجهیتی "dabe" و "daba" باقی می‌ماند که جواب دادن به آنها با توجه به مفاهیمی که معرفی کردیم قابل تبیین است. اولین سؤال این است که تکلیف "dabe" را در خوانش تکلیفی چگونه می‌توان توضیح داد. در جواب به این سؤال باید گفت که وجهیت تکلیفی بر خلاف وجهیت معرفتی می‌تواند در دامنهٔ زمان دستوری قرار گرفته و امکان یا الزام وقوع عملی را در گذشته و یا آینده نشان دهد (آبراهام، ۲۰۲۰؛ استاول، ۲۰۰۴؛ باربیرز، ۲۰۰۶؛ هکرد، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶). از میان دو فعل وجهی "dabe" و "daba" با توجه به اینکه "dabe" زمان دستوری حال را در خود ذخیره کرده است می‌تواند برای بیان وجهیت تکلیفی در آینده به کار رود که در این حالت بازنمایی زمانی آن مطابق با شکل (۱) خواهد بود. اما "daba" دارای زمان دستوری گذشته بوده و از همین رو فقط می‌تواند برای بیان وجهیت تکلیفی در وقت گذشته مورد استفاده قرار گیرد. سؤال دیگری که می‌توان مطرح کرد این است که چرا نمی‌توان "dabe" را برای بیان وجهیت تکلیفی در گذشته به کار برد. دلیل این امر از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد که این فعل وجهی زمان دستوری حال دارد و به همین جهت نمی‌توان از آن برای بیان الزام و امکان وقوع عملی در وقت گذشته استفاده کرد. علاوه بر آن، جایگزین بهتری برای این کار وجه‌نمای "daba" است که به زعم زمان دستوری گذشته می‌تواند وجهیت تکلیفی را در گذشته بیان کند. این امکان وجود دارد که در آینده این دو فعل وجهی زمان دستوری خود را از دست داده و از این لحاظ شبیه فارسی شوند. نشان دادیم که در فارسی «باید» به طور کامل

دستوری شده و به همین دلیل می‌تواند برای بیان وجهیت‌های مختلف در وقت حال، گذشته و آینده به کار رود. افزون بر این، در بخش چهارم پژوهش حاضر به نقل از اخلاقی (۱۳۸۶) به این نکته اشاره کردیم که فعلی مثل «بایستی» نیز، که با بسامد کمتری به کار می‌رود، علیرغم اینکه صورت صرفی گذشته دارد، می‌تواند برای بیان وجهیت در وقت آینده به کار رود. این پدیده مؤید آن است که عنصر زمان دستوری نقش خود را کاملاً از دست داده است. در رابطه با کردی قضیه متفاوت است زیرا زمان دستوری نهادینه شده در افعال وجهی «dabe» و «daba» فعال بوده، نقش برجسته‌ای ایفا کرده و محدودیت‌های مهمی روی نوع وجهیت و همچنین وقت وجهیت اعمال می‌کند.

۷. نتیجه

در این مقاله به بررسی افعال وجهی «dabe» و «daba» در کردی پرداختیم. قبل از هر چیز، تعبیر معنایی آنها را مورد کندوکاو قرار دادیم و به این نکته پی بردیم که «dabe» برای بیان وجهیت تکلیفی در زمان حال و آینده و همچنین وجهیت معرفتی به کار می‌رود اما کاربرد «daba» فقط به بیان وجهیت تکلیفی در زمان گذشته محدود است. پس از آن، تمایز میان آنها را توضیح دادیم و با استفاده از آزمون‌های نحوی نشان دادیم که تفاوت میان این دو وجه‌نما در مقوله زمان دستوری نهفته است، به گونه‌ای که «dabe» دارای زمان دستوری حال و «daba» دارای زمان دستوری گذشته است. سپس، رابطه میان فعل وجهی و فعل اصلی را بررسی کردیم و دیدیم که میان آنها از جهت مقوله‌های وجه و زمان دستوری مطابقت برقرار است. زمانیکه این افعال در جمله ظاهر می‌شوند، وجه فعل اصلی التزامی بوده و از طرف دیگر زمان دستوری آن نیز توسط زمان دستوری فعل اصلی تعیین می‌شود. به طور مشخص، در جمله‌ای که «dabe» حضور دارد، زمان دستوری فعل اصلی حال است و جمله‌ای که در آن «daba» حضور می‌یابد، زمان دستوری فعل اصلی گذشته خواهد بود. سپس، با تکیه بر داده‌های فارسی نشان دادیم که در زبان فارسی چنین مطابقتی میان فعل وجهی «باید» و فعل اصلی از لحاظ زمان دستوری و وجه صورت نمی‌گیرد و این یکی از تفاوت‌های مهم کردی و فارسی را در رابطه با رفتار صرفی-نحوی این افعال نشان می‌دهد. در گام بعدی، بازنمایی زمانی وجهیت را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و در این راستا برای توضیح داده‌ها از رابطه میان وقت گفتار، وقت رویداد و وقت وجهیت کمک گرفتیم. بررسی داده‌ها به وضوح حاکی از آن بود که عنصر زمان دستوری موجود روی فعل اصلی، علاوه بر تأثیرگذار بودن در حوزه نحو، در پیمانه معنا نیز نقش مهمی ایفا می‌کند. از آنجا که «daba» دارای زمان دستوری گذشته است، وقت وجهیت را نیز در زمان گذشته وضع کرده و به همین دلیل از آن نمی‌توان برای بیان وجهیت معرفتی بهره گرفت، زیرا خوانش وجهیت معرفتی زمانی میسر است که وقت وجهیت همزمان با وقت گفتار باشد. از طرف دیگر، وجه‌نمای «dabe» قابلیت آن را دارد که برای بیان وجهیت معرفتی مورد استفاده قرار گیرد، زیرا دارای

مشخصه زمان دستوری حال بوده و به زعم آن مشخصه دستوری قادر است که وقت وجهیت را حال و همزمان با وقت گفتار وضع کند. در حالت دوم نیز این وجه‌نما قادر است که وقت وجهیت را در زمان حال و یا آینده وضع کند و از این طریق برای بیان وجهیت تکلیفی بکار رود. مقایسه رفتار معنایی این افعال وجهی با معادل آنها در فارسی این نکته را برای ما نمایان ساخت که «باید» و «بایستی» مشخصه زمان دستوری خود را از دست داده‌اند، دچار فرایند دستوری‌شدگی گشته‌اند، و در نتیجه می‌توانند بدون هیچ گونه محدودیتی برای بیان وجهیت تکلیفی و معرفتی در بافت‌های مختلف استفاده شوند و از این لحاظ رفتار معنایی آنها با "dabe" و "daba" از تفاوت چشمگیری برخوردار است.

پی‌نوشت‌ها

1. ACC: accusative, DEF: definite, DEM: demonstrative, EZ: ezafe, INDF: indefinite, NOM: nominative, OBL: oblique, PL: plural, POSS: possessive, PRF: perfect, PRS: present, PST: past, SBJV: subjunctive, SG: singular
 ۲. در کردی کرمانجی نیز افعال "divê" و "diviya" برای بیان وجهیت مورد استفاده قرار گرفته و دقیقاً معادل "dabe" و "daba" در کردی مکرپانی هستند (بدرخان و لسکو، ۱۹۷۰؛ بلو و باراک، ۱۹۹۹؛ موسی و حسن، ۲۰۲۳).
 ۳. جالب است که بلو (۲۰۰۰) بر خلاف تکستون و اوپنگین توصیف درستی از سازه‌ای مثل "xendbe" ارائه داده و از آن تحت عنوان "parfait du subjonctif" یا همان «کامل التزامی» نام می‌برد.
 ۴. منظور از ارزیابی وجهیت همان وقت وجهیت می‌باشد.
- اعلامیه تعارض منافع و حمایت مالی:** نویسندگان در خلال انجام این پژوهش حمایت مالی دریافت نکرده و هیچ گونه تعارض منافی برای اعلام نداشته‌اند.

منابع

- اخلاقی، فریار (۱۳۸۶). «بایستن، شدن و توانستن: سه فعل وجهی در فارسی امروز». مجله دستور. شماره ۳. صص ۸۲-۱۳۳.
- انوشه، مزدک (۱۴۰۰). *صرف در نحو: از کمیته‌گرایی تا صرف توزیعی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- انوشه، مزدک (۱۴۰۱). «ساخت نمود کامل در فارسی بر پایه صرف توزیعی». نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی. دوره ۱۳. شماره ۲. صص ۱۸۹-۲۱۶.
- ایلخانی‌پور، نگین (۱۳۹۱). *نگرشی نحوی-معنایی به وجهیت در صفات فارسی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
- ایلخانی‌پور، نگین (۱۳۹۵). *وجهیت در بندهای متمم*. رساله دکتری. تهران: دانشگاه تهران.
- رحیمیان، جلال (۱۳۸۸). «جنبه‌های صوری و معنایی عناصر معین فارسی در جمله‌های وابسته». زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان. دوره ۱. شماره ۱. صص ۸۵-۹۱.
- عموزاده، محمد و حدائق رضایی (۱۳۸۹). «ابعاد معناشناسی «باید» در زبان فارسی». پژوهش‌های زبانی. دوره ۱. شماره ۱. صص ۵۷-۷۸.
- مرادی، روناک (۱۳۹۱). *وجه‌نمایی و وجه در کردی سورانی: رویکردی نحوی و معنایی*. رساله دکتری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

- مرادی، روناک (۱۳۹۲). «فعل‌های کمکی وجهی در کردی سورانی». مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران. دوره ۱. شماره ۲. صص ۱۱۷-۱۳۴.
- نرگویی کهن، مهرداد و زانیار نقشبندی (۱۳۹۵). «بررسی افعال وجهی در هورامی». جستارهای زبانی. دوره ۷. شماره ۳. صص ۲۲۳-۲۴۳.
- نقشبندی، زانیار (۱۳۹۴). *وجهیت در زبان هورامی*. رساله دکتری. همدان: دانشگاه بوعلی سینا.
- Akhoondi Poor, Negin (2012). A Syntactic-Semantic Perspective on Ezafe in Persian Adjectives. Master's Thesis, University of Tehran, Tehran, Iran. [In Persian].
- Akhoondi Poor, Negin (2016). Ezafe in Complement Clauses. Doctoral Dissertation, University of Tehran, Tehran, Iran. [In Persian].
- Etemadzadeh, Mohammad & Hadayiq Rezaei (2010). "Semantic Dimensions of 'Bayad' (Must) in Persian". *Language Research*, 1(1), pp. 57-78. [In Persian].
- Ilkhani Pour, Negin (2012). A Syntactic-Semantic Perspective on Mood in Persian Adjectives. Master's Thesis, University of Tehran, Tehran, Iran. [In Persian].
- Ilkhani Pour, Negin (2016). Mood in Complement Clauses. Doctoral Dissertation, University of Tehran, Tehran, Iran. [In Persian].
- Marandi, Roonak (2012). Mood and Mood Marking in Sorani Kurdish: A Syntactic and Semantic Approach. Doctoral Dissertation, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. [In Persian].
- Marandi, Roonak (2013). "Auxiliary Verbs of Mood in Sorani Kurdish". *Studies in the Languages and Dialects of Western Iran*, 1(2), pp. 117-134. [In Persian].
- Moradi, Rounak (2013). Mood and Mood Marking in Sorani Kurdish: A Syntactic and Semantic Approach. Doctoral Dissertation, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. [In Persian].
- Moradi, Roonak (2014). "Mood Auxiliary Verbs in Sorani Kurdish". *Studies in the Languages and Dialects of Western Iran*, 1(2), pp. 117-134. [In Persian].
- Naghargouy Kahan, Mehrdad & Zanyar Nasrabadi (2016). "An Analysis of Mood Verbs in Hawrami". *Linguistic Studies*, 7(3), pp. 223-243. [In Persian].
- Nasrabadi, Zanyar (2015). Mood in the Hawrami Language. Doctoral Dissertation, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran. [In Persian].
- Rahimian, Jalal (2009). "Formal and Semantic Aspects of Definite Elements in Persian Subordinate Clauses". *Linguistics and Khorasanian Dialects*, 1(1), pp. 85-91. [In Persian].
- Uneshi, Mazdak (2021). *Inflection in Syntax: From Minimalism to Distributed Morphology*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].

- Abraham, W. (2020). *Modality in Syntax, Semantics, and Pragmatics*. Cambridge University Press.
- Barbiers, S. (2006). The Syntax of Modal Auxiliaries. In *The Blackwell Companion to Syntax* (Vol. 1, pp. 1–22). Wiley Blackwell.
- Bedirxan, C. A., & Lescot, R. (1970). *Grammaire Kurde (Dialecte Kurmandji)*. Librairie d'Amérique et d'Orient.
- Blau, J., & Barak, V. (1999). *Manuel de Kurde: Kurmancî*. L'Harmattan.
- Blau, J. (2000). *Méthode de Kurde: Sorani*. L'Harmattan.
- Borgonovo, C., & Cummins, S. (2007). Tensed Modals. In *Coreference, Modality, and Focus* (Vol. 111, pp. 1–18). John Benjamins Publishing.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- Demirdache, H., & Uriba-Etxebarria, M. (2008). On the Temporal Syntax of Non-Root Modals. In *Time and Modality* (pp. 79–114). Springer Dordrecht.
- Hacquard, V. (2010). On the Event Relativity of Modal Auxiliaries. *Natural Language Semantics*, 18(1), 79–114.
- Hacquard, V. (2011). Modality. In *An International Handbook of Natural Language Meaning* (Vol. 2, pp. 1484–1514). De Gruyter Mouton.
- Hacquard, V. (2016). Modals: Meaning Categories. In *Mood, Aspect, Modality Revisited: New Answers to Old Questions* (pp. 45–74). The University of Chicago Press.
- Kratzer, A. (1991). Modality. In *An International Handbook of Contemporary Research* (pp. 639–650). De Gruyter Mouton.
- Kratzer, A. (2012). The Notional Category of Modality. In *Modals and Conditionals*. Oxford University Press.
- Laca, B. (2014). Epistemic Modality and Temporal Anchoring. *Revista Virtual de Estudos Da Linguagem*, 8, 76–105.
- Mûsa, F., & Hesên, V. (2023). *Rêzimana Kurmancî*. Saziya Zimanê Kurdî (SZK).
- Öpengin, E. (2016). *The Mukri Variety of Central Kurdish: Grammar, Texts, and Lexicon*. Reichert Verlag.
- Palmer, F. (2001). *Mood and Modality* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford University Press.
- Riemer, N. (2010). *Introducing Semantics*. Cambridge University Press.
- Stowell, T. (2004). Tense in Modals. In *The Syntax of Time* (pp. 621–636). The MIT Press.
- Taleghani, A. H. (2008). *Modality, Aspect, and Negation in Persian*. John Benjamins Publishing.
- Thackston, W. M. (2006). *Sorani Kurdish: A Reference Grammar with Selected Readings*. Harvard University Press.
- Zagona, K. (2013). Tense, Aspect, and Modality. In *The Oxford Handbook of Generative Syntax* (pp. 746–792). Cambridge University Press.

